

Procedural and substantive challenges of sentencing in property destruction (Emphasizing the law on reducing the imprisonment)

Mehrangiz Roustaie^{1*}
Hamed Rahmanian²

Abstract

The Law on Reducing the Imprisonment, , considers the punishment of destruction of property, is considered a subordinate of the amount of damages caused by the crime, and thus poses numerous challenges to the judicial authorities. This research examines the issue with a descriptive-analytical method and identifies the most important challenges in "time and quantitative indicator of determining the amount of damage", "determining the degree of crime and consequently determining the competent authority and appropriate surveillance", "determining the punishment of a single perpetrator", determining the punishment of "multiple perpetrators" and the "determination of the punishment of multiple destructions" and then, with a scientific-practical approach, it is approved that the amount of damage caused at the time of destruction should be determined first by the victim's estimation and preferably by providing evidence and discretion of the judicial authority continue to refer to an expert if necessary. Also, in case of occurrence of crime and when the damage extent is not known, a fine equal to one Rial of fine shall be imposed and in the case of accomplices of the crime, each accomplice and in the material multiplicity of the crime, the damage of each property should be calculated separately.

Keywords: *Law on Reduction of Imprisonment, Destruction, Multiplicity of Crime, Accomplice, Damages Caused by Crime, Sentencing.*

1. Introduction

Although the law on reducing the punishment of imprisonment has been passed with less scientific and theoretical goals, With functionalist and managerial approaches in order to reduce the prison population, nevertheless, in some of its

*1. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Humanities, Malayer University, Malayer, Iran
(Corresponding Author: m.roustaie@gmail.com)

2. PhD in criminal law and criminology, Faculty of Law, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

regulations, it has made fundamental changes in criminal law. One of them is the change that has taken place in the way the punishment for "destruction of property" is determined; A change of scope, which in turn leads to a change in the criminal investigation process.

2. Methodology

With the change in the type and amount of punishment for the crime of destruction of property according to the law reducing the punishment of imprisonment, the judicial system has faced several challenges in dealing with this crime. These challenges include how the judge determines the amount of damages and the final sentence. To overcome these challenges in the short term, the present study has collected and analyzed a set of different perspectives and then with a descriptive-analytical method examines the most important challenges and by considering the principles of criminal law, it has provided the most appropriate and practical solutions.

3. Results and discussion

Article 677 of the fifth book of the Islamic Penal Code (Tazirat) provides the six months to three years of imprisonment for the perpetrator of destruction. In this article, the legislator had explicitly determined the type and amount of punishment and required the judge to determine the punishment by establishing the occurrence of the crime and attributing it to the accused, regardless of other components. With the occurrence of this crime, proving that the plaintiff had a financial right and its violation by the defendant was sufficient for trial and sentencing. After that, in 2020, the Law on Reducing the Punishment of Imprisonment in Paragraph "T" of Article 1 stipulated that the punishment of imprisonment subject to Article 677, if the amount of damage is one hundred million Rials or less, becomes a fine of up to twice the amount of the damage. As a result of this change, both the type and the amount of punishment for the crime of destruction are subject to an important factor, namely the amount of damage: Thus, if the amount of damage is more than one hundred million Rials, the type of punishment for this crime is imprisonment. However, if the damage is one hundred million Rials or less, this crime is no longer subject to imprisonment and the type of punishment is a fine. But the amount of the fine also depends on determining the exact amount of damage. Obviously, it will not be possible to determine the type and amount of punishment for this crime without determining the total amount of damage (more or less than one hundred million Rials) or its exact amount. The legislator's new method of determining the type and amount of punishment creates challenges for the pre-trial and sentencing stages, as well as the principle of determining the degree of the crime.

4. Conclusion

To overcome the existing challenges in determining the degree of crime of destruction, we have proposed that among the indicators of determining the degree of crime based on the amount of damage, determining the degree of crime based on the sentence in Note 3 of Article 19 and determining the degree based on the criteria adopted from the 759 Procedural unity vote, the latter case, should be used for more compatibility with legal principles. In the face of the challenge of determining the time index of the amount of damage, the time of committing the crime should be the criterion instead of the time of trial and issuance of the verdict. Finally, instead of being assessed by the injured party or referred to an expert, the recognition of the authority should be used as a more accurate solution in the short term for the prosecution of this crime. In the long term, the legislature must create a judicial unity to end these ambiguities to prevent the formation of conflicting interpretations. In the next step, it should review the regulation and reduce the criminal population of the prison as a goal in other ways, such as reducing the amount of imprisonment without any dependence on the amount of damages or giving more power to the court to convert or reduce imprisonment or using non-civic indicators.

Selection of References

- Akhoundi, M. (2015), **Identification of Criminal Procedure**, Fourth Office; Thoughts, Fourth Edition, Tehran: Durandishan Publications. [In Persian]
- Ahmadzadeh, R. and Tam, M. (2015), **Considerations on the Law on Reducing the Punishment of Imprisonment**, First Edition, Tehran: Judiciary Press and Publications Center. [In Persian]
- Elham, G.H. and Mirzaei, M. (2019), "Problems of the classification system of ta'zir punishments and suggestions for its correction", **Legal educations Govah, Bi-Quarterly Journal**, number one (10 in a row), pp. 49-76. [In Persian]
- Barani, S. and Ebrahimi, A. (2016), **The Edge of the Law on Reducing the Punishment of Imprisonment**, approved in 2016, First Edition, Tehran: Sokhanvaran Publishing. [In Persian]
- Khaleghi, A. (2016), **Criminal Procedure Code**, two-volume period, 30th edition, Tehran: S.D.L.L. [In Persian]
- Rasouli Zakaria, A. (2019), **Description of the law reducing the punishment of imprisonment**; Interpretive-critical, first edition, Tehran: Ava Book Publishing. [In Persian]
- Shams, A. (2005), **Civil Procedure**, Volume 3, Fourth Edition, Tehran: Drak. [In Persian]
- Tahmasebi, J. Atai Jannati, I., Peyman. (2020) **Practical Analysis of the Law on Reducing the Punishment of Imprisonment**, approved in 1399, third edition, Qom: Hoghooghe Pouya. [In Persian]

- Abedi, A.R. (2019), **A Practical Approach to the Law on Reducing the Punishment of Imprisonment**, Second Edition, Qom: Taha Publishing. [In Persian]
- Farhi, B. (2019), **Notes on the Law on Reducing the Punishment of Imprisonment**, First Edition, Tehran: Koolad Publications. [In Persian]

Citation:

Roustaie, M and Rahmanian, H. (2022). “Procedural and substantive challenges of sentencing in property destruction (Emphasizing the law on reducing the imprisonment)”, **Criminal Law Research**, 13(25), pp. 99-122. DOI:10.22124/jol.2022.19390.2122

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

چالش‌های شکلی و ماهوی فراروی رسیدگی به بزه تخریب اموال؛ با تأکید بر تحولات ناشی از قانون کاهش مجازات حبس تعزیری

مهرانگیز روستائی^۱ ✉
حامد رحمانیان^۲

چکیده

قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، کیفی‌گذاری بزه تخریب اموال را تابعی از میزان خسارت ناشی از جرم دانسته و از این طریق چالش‌های متعددی فراروی مراجع قضایی قرار داده است. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی موضوع پرداخته و مهم‌ترین چالش‌ها را در «شاخص زمانی و کمی تعیین میزان خسارت»، «تعیین درجه جرم و بالتبع تعیین مرجع صالح و تأمین متناسب»، «تعیین مجازات مرتکب واحد»، «تعیین مجازات مرتکبین متعدد» و «تعیین مجازات تخریب‌های متعدد» تشخیص داده است و سپس با رویکردی علمی- عملی بر این است که میزان خسارت وارده در زمان وقوع تخریب می‌بایست بدو با تقویم بزه‌دیده و ترجیحاً با تأمین دلیل و تشخیص مقام قضایی تعیین و بر همین اساس درجه جرم، مرجع صالح و تأمین متناسب تعیین گردد و در ادامه در صورت لزوم امر ارجاع به کارشناسی شود. همچنین در صورت محرز بودن وقوع جرم و معلوم نبودن میزان خسارت وارده، مجازات معادل یک ریال جزای نقدی تعیین و در خصوص شرکای جرم، سهم هریک به تنهایی و در تعدد مادی جرم، خسارت هر مال جداگانه محاسبه و لحاظ گردد.

واژگان کلیدی: قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، تخریب، تعدد جرم، شرکت در جرم، خسارت ناشی از جرم

مقدمه

قانون کاهش مجازات حبس تعزیری در ۲۳ اردیبهشت ۱۳۹۹ به تصویب رسید و از ۱۱ تیرماه این سال لازم‌الاجرا گردید. این قانون هرچند با اهدافی نه چندان علمی و نظریه‌مند بلکه با رویکردهای کارکردگرایانه و مدیریتی به منظور کاستن از جمعیت کیفری زندان تصویب شده است، با وجود این در برخی مقرره‌های خود، تحولاتی بنیادین در حوزه حقوق کیفری ایجاد کرده است. یکی از این تغییرات، تحولی است که در نحوه تعیین مجازات بزه «تخریب اموال» به وقوع پیوسته است؛ تغییر دامنه‌داری که به نوبه خود به دگرگونی در فرایند رسیدگی به جرم مذکور منجر می‌شود و می‌توان با شناسایی چالش‌های مرتبط، برای مرتفع کردن آن راه‌حل‌های احتمالی را بررسی کرد.

کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ در ماده ۶۷۷ خود بدون ارائه تعریفی از جرم تخریب برای آنچه آن را در دکترین «تابود کردن یا خسارت وارد آوردن عمدی به مال متعلق به غیر» دانسته‌اند (میرمحمد صادقی، ۱۳۸۰: ۹) مقرر می‌داشت: «هر کس عمداً اشیاء منقول و یا غیر منقول متعلق به دیگری را تخریب نماید یا به هر نحو کلاً یا بعضاً تلف نماید و یا از کار اندازد به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم خواهد شد». قانونگذار در این ماده قانونی، نوع و میزان مجازات را به صراحت تعیین کرده بود و دادرس را ملزم می‌نمود به محض احراز وقوع جرم و انتساب آن به متهم، فارغ از مسائل و مؤلفه‌های دیگر، مبادرت به تعیین کیفر نماید. در صورت رخداد این جرم، جهت تعیین تکلیف پرونده و صدور حکم به کیفر، اثبات نخست بر خورداری شاکی از یک حق مالی و در ثانی نقض آن از طرف متهم کفایت می‌کرد (میرمحمد صادقی و رحمتی، ۱۳۹۵: ۳) پس از آن در سال ۱۳۹۹، قانون کاهش مجازات حبس تعزیری در بند «ت» ماده یک مقرر داشت «مجازات حبس موضوع ماده ۶۷۷ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات)، در صورتی که میزان خسارت وارده یکصد میلیون ریال یا کمتر باشد به جزای نقدی تا دو برابر معادل خسارت وارده تبدیل می‌شود». در نتیجه این تغییر، هم «نوع» و هم «میزان» مجازات بزه تخریب، منوط به احراز یک عامل مهم یعنی «میزان خسارت وارده» گردیده است: بدین شرح که اگر میزان خسارت وارده بیش از یکصد میلیون ریال باشد، «نوع» مجازات این جرم، همان حبس قانونی^۱ است. اما چنانچه خسارت وارده یکصد میلیون ریال یا کمتر باشد دیگر این جرم، مستوجب حبس

۱. با این توضیح که به لحاظ قابل گذشت بودن این جرم، به موجب تبصره الحاقی به ماده ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی منبعت از ماده ۱۱ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، حداقل و حداکثر حبس قانونی جرم نیز تنصیف شده و به سه تا هجده ماه تقلیل یافته است.

۲. حتی برخی پا را از این فراتر گذاشته و معتقدند با توجه به تبصره الحاقی به ماده ۱۸ قانون مجازات اسلامی که صدور حکم محکومیت به بیش از حداقل حبس مقرر قانونی جرائم را اصولاً ممنوع ساخته و نیز تبصره الحاقی به ماده

نبوده و «نوع» مجازات، جزای نقدی است. اما «میزان» مجازات جزای نقدی نیز منوط به تعیین میزان دقیق خسارت وارده است. بدیهی است بدون تعیین میزان کلی خسارت (کمتر یا بیشتر بودن آن از یکصد میلیون ریال) یا میزان دقیق آن، تعیین نوع و میزان مجازات برای این جرم امکان پذیر نخواهد بود.

پیدایش چنین مقرره‌ای در حقوق کیفری و وابسته کردن رکن قانونی جرم (مجازات) به ارزیابی کنشگران نظام عدالت کیفری موجب در هم تنیدگی جنبه‌های کیفری بزه تخریب با جنبه‌های خصوصی و مدنی آن شده و از آغازین مراحل دادرسی کیفری یعنی شروع به تعقیب تا آخرین مراحل آن که اجرای کامل مجازات است را تحت تأثیر خود قرار داده است. آنچه در جریان این تغییر از سوی قانون‌گذار رخ داده است ایجاد یک الگوی کیفردهی رهنمودمحور است که در نگاه بدبینانه منتقدان آن به سمت «کافه تریایی» شدن تعیین کیفر در این جرم حرکت می‌کند (مهرآ و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۰۸) و حتی در حادترین حالات خود، رسیدگی کیفری و به تبع آن حراست از حقوق جامعه را به بن بست می‌کشاند. در آن سوی سکه، ایجاد تناسب بین کیفر و صدمه حاصل از رفتار مجرمانه، ایجاد نظام منصفانه‌تر در کیفرگذاری، کاهش شدت مجازات، محدود کردن مجازات زندان به جرائم شدیدتر، از اهداف خوشبینانه‌ای است که از سوی مدافعان برای این الگو از کیفردهی ذکر می‌شود (همان، ۱۱۴). در نوشتار حاضر با روش توصیفی-تحلیلی اهم این چالش‌ها را مورد بررسی و تحلیل حقوقی قرار خواهیم داد. این چالش‌ها که تأثیر خود را هم در مسائل شکلی و هم در ابعاد ماهوی حقوق کیفری نشان می‌دهند مختص تخریب‌های موضوع ماده ۶۷۷ کتاب تعزیرات قانون مجازات اسلامی هستند و شامل سایر انواع و حالات خاص تخریب نمی‌شوند. اما از آنجا که این ماده قانونی در واقع ماده قانونی عام بزه تخریب در حقوق کیفری ایران است و بزه تخریب علی‌الاصول مشمول این ماده قانونی است مگر آنکه واجد شرایط خاص و مشدده‌ای باشد، از این رو اکثریت قریب به اتفاق موارد مطروحه بزه تخریب در مراجع قضایی کشور ذیل این ماده قانونی قرار می‌گیرند و ناگزیر تغییرات قانونی مارالذکر دامنه تأثیر گسترده‌ای در روبه قضایی خواهد داشت.

باتوجه به آنچه در مقدمه بحث آمد متذکر می‌گردد که نوشتار حاضر به دنبال تکرار مباحث حقوقی مرسوم پیرامون عناصر و ارکان متشکله بزه تخریب که در تقسیم‌بندی‌های حقوق جزای اختصاصی گاه ذیل جرائم علیه اموال و مالکیت (گلدوزیان، ۱۳۸۵: ۲۹۱-۲۹۲) و گاه ذیل جرائم

۳۷ این قانون که صدور حکم به حبس کمتر از ۹۱ روز را ممنوع کرده و نیز تنصیف مجازات حبس بزه تخریب و رسیدن حداقل آن به سه ماه، دادگاه باید حتی در خصوص تخریب بالاتر از ده میلیون تومان نیز حکم به جایگزین حبس بدهد (فرهی، ۱۳۹۹: ۱۸)

علیه امنیت و آسایش عمومی (میرمحمد صادقی، ۱۳۹۷) مورد مطالعه قرار می‌گیرد نیست؛ بلکه این بار موضوع بزه تخریب را عمدتاً در پرتو تحولات ناشی از قانون کاهش مجازات حبس تعزیری و چالش‌های شکلی و ماهوی ناشی از آن به بحث خواهد گذاشت.

۱. چالش‌های قبل از مرحله رسیدگی و صدور حکم

در بدو وصول شکوائیه و تشکیل پرونده کیفری بابت ارتکاب بزه تخریب، به‌عنوان مقدمه لازم جهت شروع تعقیب و تحقیقات مقدماتی ضروری است که اولاً میزان خسارت وارده تعیین و ثانیاً درجه جرم ارتكابی مشخص گردد.

۱.۱. شاخص‌های زمانی و کمی تعیین میزان خسارت وارده

اولین و مهم‌ترین چالش ایجاد شده توسط قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، شاخص زمانی و نیز چگونگی تعیین «میزان خسارت» است که در سایر ابعاد شکلی فرایند دادرسی کیفری شاهد آثار آن خواهیم بود. این چالش و چالش‌هایی که در ادامه آن بروز پیدا می‌کند بیانگر گریز قانونگذار کیفری در مصوبه اخیر خود از چیزی است که آن را اصل‌گرایی مطلق نامیده‌اند؛ یعنی التزام به اصول کلی که شاکله حقوق کیفری بر آن بنا نهاده شده است. وجود قوانین ثابت، غیرقابل تفسیر و قطعی ایجاب می‌کند که قانون باید مبتنی بر سادگی، انسجام و تمامیت باشد و تمام فروضی که ممکن است نزد دادگاه مطرح می‌شود را پیش‌بینی نماید (صفاری و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۶۰)؛ برشمردن لیستی از چالش‌های پیش رو در رسیدگی به جرم تخریب نافی وجود چنین ویژگی‌هایی در مقرر مذکور است.

۱.۱.۱. شاخص زمانی تعیین میزان خسارت وارده

از آنجا که نوع و میزان مجازات بزه تخریب، تابعی از «میزان خسارت وارده» بر مال موضوع تخریب است لذا نخستین مسأله آن است که میزان خسارت وارده در چه زمانی ملاک عمل خواهد بود؟ نخستین پاسخ احتمالی آن است که میزان خسارت وارده بر مال در زمان رسیدگی و صدور رأی باید ملاک عمل باشد. این پاسخ مبتنی بر اخذ وحدت ملاک از حکم مقرر در تبصره ذیل ماده ۱۹ قانون آئین دادرسی کیفری^۱ و ماده ۴۹۰ قانون مجازات اسلامی است که در خصوص دیه و ضرر و

۱. تبصره ماده ۱۹ قانون آئین دادرسی کیفری: «در صورتی که حکم به پرداخت قیمت مال صادر شود، قیمت زمان اجرای حکم، ملاک است».

زیان ناشی از جرم، ملاک را قیمت یوم‌الاداء اعلام کرده‌اند.^۱ این پاسخ صحیح به نظر نمی‌رسد چراکه اولاً مواد قانونی فوق‌الاشعار ناظر بر زمان اجرای حکم هستند و نه زمان صدور رأی و ثانیاً این احکام قانونی ناظر بر مواردی است که بناست با تقویم مرجع قضایی، مالی به بزه‌دیده برسد. حال آنکه در مانحن فیه تقویم و تعیین میزان خسارت وارده صرفاً جهت خروج مرجع قضایی از بن بست و کمک به وی جهت بهره‌برداری قضایی خویش و درنهایت تعیین کیفر و احیاناً صدور حکم محکومیت متهم به پرداخت جزای نقدی تا دو برابر میزان خسارت وارده در حق صندوق دولت به کار می‌رود اما درنهایت با توجه به تصریح ماده ۱۵ قانون آئین دادرسی کیفری مبنی بر اینکه صدور حکم توسط دادگاه کیفری به جبران ضرر و زیان وارده بر شاکی بدون تقدیم دادخواست و طی تشریفات آئین دادرسی مدنی امکان‌پذیر نیست،^۲ عملاً در پایان این فرایند پیچیده، از این رهگذر عایدی نصیب بزه‌دیده نخواهد شد. بنابراین قیاس این مواد قانونی با موضوع بحث، قیاس مع‌الفارق خواهد بود. به‌ویژه آنکه میزان خسارت وارده، مبنای تعیین مجازات مرتکب است و تفسیر مضیق نصوص جزایی مستلزم آن است که میزان خسارت وارده در لحظه ارتکاب جرم، معیار عمل مرجع قضایی قرار گیرد.^۳

۱.۱.۲. شاخص کمی تعیین میزان خسارت وارده

از لحظه‌ای که بزه تخریب، کشف می‌شود (اعم از اینکه توسط ضابطان کشف شود یا خوداظهاری متهم یا شکایت شاکی)، حدود اختیارات و وظائف مقامات قضایی و انتظامی مشخص نمی‌شود مگر با تعیین میزان خسارت وارده ناشی از جرم. اما مسأله اساسی آن است که این مبلغ چگونه و با چه معیاری تعیین می‌شود؟ در پاسخ، دیدگاه‌های مختلفی را می‌توان مطرح نمود.^۴

۱. برای نمونه در رویه قضایی ر.ک.: تصمیم دست‌نویس با شماره ۱۲۰۹ مورخ ۱۳۹۹/۶/۴ متخذ از سوی شعبه ۴۲ دادگاه تجدیدنظر استان تهران متعاقب دادنامه شماره ۰۰۵۲۱ مورخ ۱۳۹۹/۴/۱۸ صادره از سوی شعبه ۱۰۱ دادگاه کیفری دو رودهن.

۲. نظریه مشورتی شماره ۷/۱۴۰۰/۵۳۸ مورخ ۱۴۰۰/۵/۱۷ اداره حقوقی قوه قضائیه.

۳. این رویه، رویه غالب محاکم کیفری است به عنوان نمونه در آراء زیر بر همین اساس اتخاذ تصمیم قضایی صورت گرفته است: دادنامه شماره ۰۰۵۲۱ مورخ ۱۳۹۹/۴/۱۸ صادره از سوی شعبه ۱۰۱ دادگاه کیفری دو رودهن، دادنامه‌های ۰۰۶۷۳ مورخ ۱۳۹۹/۵/۴، ۰۰۹۴۷ مورخ ۱۳۹۹/۶/۱۱، ۰۱۱۷۴ مورخ ۱۳۹۹/۸/۲۹ همگی صادره از سوی شعبه ۱۰۲ دادگاه کیفری دو رودهن، دادنامه شماره ۳۲۶۵۴۱۲ مورخ ۱۴۰۰/۳/۲۸ صادره از سوی شعبه ۱۰۱ دادگاه کیفری دو قزوین.

۴. جالب توجه آنکه اداره حقوقی قوه قضائیه در نظریه مشورتی شماره ۷/۹۹/۴۳۴ مورخ ۱۳۹۹/۴/۱۸ خود را از پاسخگویی به این چالش رهانیده و در اظهارنظری کلی و غیرراهگشا بیان داشته است: «ارزش مال مورد تخریب حسب

الف) تقویم توسط بزه‌دیده. بر این اساس، دادرسی کیفری در خصوص این جرم، شبیه دادرسی مدنی بوده و همان‌گونه که در آئین دادرسی مدنی، تقویم خواسته توسط خواهان، مورد پذیرش دادگاه قرار گرفته و فرایند رسیدگی بر آن اساس شکل می‌گیرد، در اینجا نیز هر مبلغ و میزانی که بزه‌دیده (شاکی) اعلام نماید باید ملاک عمل قرار گیرد (احمدزاده و تام: ۱۳۹۹، ۲۹). این راهکار هرچند ساده‌ترین راه برای تعیین مبلغ موضوع جرم است اما پذیرش آن در حقوق کیفری چندان مقرون به صواب به نظر نمی‌رسد. چراکه در بزه تخریب (بر اساس آورده‌های قانون کاهش مجازات حبس تعزیری) مبلغ اعلامی از سوی شاکی، مستقیماً بر نوع و میزان مجازات جرم و به تبع آن، تعیین درجه و اهمیت جرم، نوع و میزان قرار تأمین، تعیین مرجع صالح تأثیر می‌گذارد و از آنجا که این امور، ارتباط تنگاتنگی با میزان سلب حقوق و آزادی‌های متهم دارد نمی‌توان افسار آن را در اختیار شاکی داد تا به دلخواه خود و برای اعمال فشار بر متهم، بتواند مسیر دادرسی کیفری را تعیین کند (آشوری، ۱۳۷۶: ۱۹۸). بعنوان مثال شاکی می‌تواند عالمانه هنگام شکایت بابت بزه تخریب خودروی خود، میزان خسارت وارده را بیش از ده میلیون تومان اعلام کند تا از این طریق، جرم موضوع شکایت را به یک جرم مستوجب حبس و تابع احکام آن تبدیل نماید.

ب) ارجاع به کارشناسی. فارغ از اختلاف نظرانی که در خصوص ارزش کارشناسی به‌عنوان یکی از دلایل اثباتی و وابستگی وجودی یا استقلال آن از علم قاضی در میان پژوهشگران حقوقی وجود دارد (حسن‌زاده، ۱۳۸۶: ۶۳-۶۴) ارجاع امور تخصصی و فنی به اهل فن امری عقلایی است و تقویم خسارات و آسیب‌های وارده از امور موضوعی است که دادرسی برای احتساب آنها از کارشناسان مرتبط کمک می‌گیرد. بر اساس این راهکار، مرجع قضایی مکلف است با ارجاع امر به کارشناس رسمی دادگستری تعیین تکلیف نموده و سپس سایر اقدامات را بر اساس مبالغ اعلامی توسط کارشناس پیش ببرد (احمدزاده و تام: ۱۳۹۹، ۲۹). این راهکار هرچند مطمئن‌ترین و دقیق‌ترین شیوه است اما در عمل ایرادات متعددی دارد. نخستین ایراد آن است که تعیین کارشناس باید توسط مرجع صالح قضایی که صلاحیت رسیدگی به اصل موضوع را دارد صورت گیرد (شمس، ۱۳۸۴: ۳۱۷) و این در حالی است که تا زمانی که میزان خسارت مشخص نشده باشد، به لحاظ عدم امکان تعیین درجه جرم، تعیین مرجع صالح نیز امکان‌پذیر نیست. حتی اگر گفته شود در این قبیل موارد باید بر اساس ماده ۱۱۸ قانون آئین دادرسی کیفری عمل شده و مرجعی که شکایت نزد وی مطرح شده این قبیل اقدامات اولیه را انجام دهد و اگر موضوع خارج از صلاحیتش بود به

مورد ممکن است [...] توسط شاکی (مستندات شکوائیه) یا با توافق طرفین یا جلب نظر کارشناس یا به نحو دیگری به تشخیص مقام قضایی تعیین شود». و برخی نویسندگان نیز همین پاسخ پرابهام و غیرکاربردی را برگزیده‌اند. رک: عابدی، ۱۳۹۹، ۳۳.

مرجع صالح ارجاع دهد نیز با توجه به احتمال اعتراضات پی‌درپی به نظریه‌های کارشناسی و نیز قرارهای عدم صلاحیت و حل اختلاف ناشی از آن و متعاقباً سرگردانی شاکی و بلا تکلیفی متهم چندان کارآمد به نظر نمی‌رسد. ایراد **دوم** آن است که با این شیوه، بزه‌دیدة در همان بدو تشکیل پرونده و طرح شکایت، باید متحمل هزینه نسبتاً گزاف کارشناسی گردد که این امر مغایر با اصول دادرسی عادلانه است (طه و اشرفی، ۱۳۹۰: ۱۴۰) ممکن است با انصراف شاکی از پرداخت هزینه و متعاقباً عدم امکان ادامه یافتن فرایند دادرسی کیفری توسط مرجع قضایی، هم بزه‌دیدة را از حق خویش محروم سازد و هم حراست از نظم عمومی جامعه را با چالش جدی مواجه کند. **سومین** ایراد وارد بر راهکار ارجاع امر به کارشناس آن است که انتظار برای پرداخت حق الزحمه کارشناسی و سپس اعلام نظر کارشناس و رسیدگی به اعتراضات احتمالی آن، در همان بدو تشکیل پرونده کیفری، اطلاع‌ای قابل توجه بر فرایند دادرسی کیفری تحمیل می‌سازد که با اصل سرعت و فوریت تحقیقات کیفری در تناقضی آشکار قرار دارد. این قبیل اطلاع‌ها هرچند ممکن است در دادرسی مدنی امری عادی و پذیرفته شده باشد اما به هیچ عنوان با دادرسی کیفری که متولی اعاده نظم به جامعه و تمهید و تسجیل ادله و تعیین تکلیف سریع متهمی که آزادی‌اش در معرض تهدید است سازگار نمی‌باشد (خزانی، ۱۳۷۷: ۱۴۶). ایراد **چهارم** آن است که در بسیاری موارد مشخص نیست موضوع باید به چه کارشناسی ارجاع گردد. فرض کنیم شاکی در شکایت خود اظهار داشته است که متهم با مراجعه به محل کسب من که یک رستوران سنتی است با عصبانیت به میز کار من و یکی از میزهای مشتریان حمله کرده و لپتاپ و گوشی موبایل و سه عدد قلیان و تعدادی ظرف و نیز یکی از میزها را شکسته است. در این پرونده موضوع باید به کارشناس رسمی کدامیک از رشته‌ها ارجاع شود؟ پنج مالی که مورد تخریب قرار گرفته است سنخیتی با یکدیگر ندارند تا ارزیابی میزان خسارت وارده توسط یک شخص واحد انجام شود. بدیهی است ارجاع امر به پنج کارشناس مختلف، علاوه بر تحمیل هزینه‌ای بسیار گزاف (و شاید به مراتب بالاتر از میزان خسارت وارده) بر شاکی، بر مشکلات پیش‌گفته ناظر بر ایرادات ارجاع امر به کارشناس می‌افزاید.

پ) کسب اطلاع از اهل خبره. در این راهکار، حد میانه دو راهکار قبلی لحاظ می‌شود و به جای اکتفا و اعتماد به اظهارات شاکی و یا ارجاع به کارشناس رسمی، در همان بدو امر تلاش می‌شود از شخصی که در خصوص موضوع تخصص دارد بدون لزوم رعایت تشریفات ارجاع امر به کارشناس، کسب نظر گردد. اهل خبره همانند کارشناس به مناسبت خبره بودن در فن خاصی می‌توانند در مسائل مربوط به فن خود به عنوان صاحب‌نظر اظهار نظر کنند و تفاوت آنها به داشتن یا نداشتن اجازه‌نامه دولتی و رسمی برای انجام این کار برمی‌گردد (طاهری و حکیم، ۱۳۹۵: ۳۱۴-۳۱۵) به‌عنوان مثال هرگاه شکایتی بابت تخریب خودرو مطرح می‌شود بدون طی تشریفات کارشناسی، از

یکی از فعالان بازار خودرو (اعم از صافکار یا فعال در شیشه اتومبیل یا نمایشگاه خودرو) پرسش می‌شود و اظهار نظر وی ملاک عمل قرار می‌گیرد. این راهکار نیز به رغم جذابیت ظاهری خود، ایراداتی دارد. نخست آنکه اهل خبره باید مورد وثوق مرجع قضایی باشد و این در حالی است که وجود دست‌کم یک نفر معتمد در دسترس در تمامی رشته‌ها و شاخه‌های صنفی برای مقام قضایی امری غیرممکن می‌نماید. دوم آنکه اهل خبره نیز مانند کارشناس نیاز به اجرت دارد. سوم آنکه سپردن امر خبره‌یابی به خود شاکی یا حتی به ضابطان، دارای مفسده‌های فراوان بوده و علاوه بر اعتراضات متهم، امکان تبانی نیز در آن بسیار محتمل است.

ت) تأمین دلیل. راهکار دیگری که برای تقویم قابل اتکای میزان خسارت پیشنهاد می‌شود آن است که شاکی ملزم گردد ضمن شکایت کیفری، با درخواست و هزینه خود، مبادرت به تأمین دلیل کرده و ضمن آن به ارزیابی خسارات و اموال موضوع جرم بپردازد و آن را پیوست شکوائیه خود نماید یا اینکه در مهلتی که مرجع قضایی به وی می‌دهد نسبت به ارائه آن اقدام کند. مقصود از تأمین دلیل، در امنیت قراردادن و تسجیل دلیل است (شمس، ۱۳۸۴: ۴۹۸) که در مانحن فیه این اقدام می‌تواند از طریق تصویربرداری از آثار خسارت ناشی از جرم تخریب و نیز تقویم ریالی خسارات وارده توسط کارشناسی که مرجع صالح تعیین می‌کند صورت پذیرد. این راهکار نیز از آن جهت که از یکسو مرجع صالح برای صدور دستور تأمین دلیل، مرجعی به جز مرجع کیفری رسیدگی کننده به پرونده است^۱ و حتی ممکن است با درخواست تأمین دلیل مخالفت کند (همان، ۵۰۰) و شاکی به بن بست بخورد و از سوی دیگر هزینه بر شاکی تحمیل نموده و نیز اینکه اگر شاکی حاضر به چنین کاری نباشد باز هم پرونده به بن بست می‌رسد چندان مطلوب به نظر نمی‌رسد.

ث) تشخیص مقام قضایی. از این منظر، با توجه به ایرادات وارد بر هریک از راهکارهای فوق، اختیار به خود مرجع قضایی رسیدگی کننده داده می‌شود تا با تشخیص اولیه خود دست‌کم ارزیابی کلی را انجام داده (برآورد کلی ناظر بر این که میزان خسارت وارده عجلتاً بیش از ده میلیون تومان است یا کمتر از آن) و نیاز اولیه خود به تقویم را مرتفع نموده و امکان تشخیص مرجع صالح و اخذ تأمین و اقدامات مقدماتی را برای خود فراهم سازد و در ادامه در صورت بروز هرگونه اعتراض یا نیاز وی به ارزیابی دقیق‌تر، موضوع را به کارشناسی ارجاع دهد (عابدی: ۱۳۹۹، ۳۳). این راهکار که ظاهراً با ماده ۳ قانون مسئولیت مدنی مبنی بر تعیین میزان زیان توسط دادگاه همخوانی دارد، هر چند گره‌گشاست اما مقام قضایی را به دلیل در دست نداشتن ملاک عینی در معرض اتهام خروج

۱. شورای حل اختلاف محل استقرار دلیل

از بی طرفی قرار می‌دهد؛ این نوع نقض بی طرفی جنبه تقنینی - قضایی دارد؛ زیرا بدو قانونگذار است که با نحوه وضع ماده به شکلی که بیان شد زمینه نقض بی طرفی قضایی را فراهم کرده است (ناجی، ۱۳۸۵: ۴۱-۴۲). از سوی دیگر انتظار از قاضی مبنی بر اینکه در خصوص ارزش روز طیف مختلف اموال و امتعه آگاهی کلی داشته باشد توقع گزارفی است که پیشنهاد نمی‌گردد.

با توجه به ایرادات وارد بر هر یک از راهکارهای فوق، ملاک قرار دادن هر یک از آنها به تنهایی پیشنهاد نمی‌گردد؛ اما همچنان در فقدان هر روش مستقل دیگری برای تعیین میزان خسارت، روش قضایی در دسترس‌ترین خواهد بود. در این روش تعیین میزان خسارت به دادرسی سپرده می‌شود و قاضی نیز با توجه به ادله اثبات دعوا و با استعانت از قرائن و امارات موجود، مقدار خسارت را تعیین می‌کند (رجائی، ۱۳۹۵: ۵۴) از همین رو به نظر می‌رسد تلفیق دو راهکار تأمین دلیل (و در موارد بسیار فوری و ضروری، تقویم ارائه شده از سوی شاکی که آشکارا اغراق آمیز نباشد) و اعتماد به تشخیص کلی مقام قضایی، بیش از سایر راهکارها نزدیک به صواب باشد. البته با توجه به اینکه تبعیت تحقیقات و رسیدگی کیفری از درخواست ضرر و زیان وارده به شاکی و تعیین دقیق میزان آن، مغایر با اصول مسلم دادرسی کیفری است (آخوندی، ۱۳۹۴: ۱۸۸) این راه حل صرفاً گره‌گشا در بدو تشکیل پرونده قضایی و کمک کننده جهت رفع نیازهای ابتدایی مقام قضایی است اما تعیین دقیق میزان خسارت برای تعیین مجازات نهایی جرم ارتكابی، مستلزم توافق طرفین بر مبلغ واحد و یا ارجاع امر به کارشناس رسمی می‌باشد.

۲.۱. تعیین درجه جرم تخریب و چالش‌های ناشی از آن

به موجب ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی و تبصره‌های ذیل آن، درجه جرائم تعزیری بر اساس مجازات قانونی هر جرم تعیین می‌شود؛ به موجب این سیستم، در درجه بندی شدت جرائم مهم‌ترین معیار، شدت پاسخ کیفری است؛ هر چه شدت جرم بیشتر باشد، مجازات تعیین شده هم باید شدیدتر باشد (بهره‌مند، ۱۳۹۶: ۱۱۷). با این حال، قانون‌گذار با وجود انتقادات وارده تکلیف تمامی انواع مجازات‌های تعزیری را در درجات هفت‌گانه به شکل دقیق مشخص نکرده است (الهام و میرزایی، ۱۳۹۹: ۶۸) از این رو ناگزیر از پیش‌بینی تبصره ۳ برای این ماده شده است. برابر این مقرر و نیز رأی وحدت رویه شماره ۷۵۹ مورخ ۱۳۹۶/۴/۲۰ هیأت عمومی دیوان عالی کشور، اگر مجازات قانونی جرمی به صورت جزای نقدی نسبی تعیین شده باشد، آن جرم درجه هفت محسوب می‌گردد. در همان حال، قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، نوع و میزان مجازات جرم تخریب را

تابعی از میزان خسارت ناشی از جرم قرار داده است. در این وضعیت، درجه این جرم چگونه تعیین خواهد شد؟

نخستین و ساده‌ترین پاسخی که به این پرسش می‌توان داد آن است که درجه جرم تخریب بر اساس میزان خسارت تعیین می‌شود. در میان قائلین به این دیدگاه، دو گروه را می‌توان از یکدیگر متمایز نمود: دسته‌ای بر این باورند که اگر میزان خسارت وارده کمتر از ده میلیون تومان باشد، بموجب رأی وحدت رویه مذکور، جرم درجه هفت و در غیر اینصورت درجه شش^۲ محسوب می‌شود (احمدزاده و تام: ۱۳۹۹، ۲۹؛ مصدق: ۱۳۹۹، ۲۵). دسته دیگر بیان می‌دارند که اگر میزان خسارت وارده از یک تا سی میلیون ریال باشد چون مجازات آن حداکثر شصت میلیون ریال جزای نقدی (معادل حداکثر دو برابر خسارت وارده) است، جرم ارتكابی از درجه هفت یا هشت محسوب شده^۳ اما اگر میزان خسارت وارده بیش از سی میلیون ریال (تا هر میزانی) باشد، در این صورت چون جرم ارتكابی حسب مورد یا مستوجب جزای نقدی بیش از شصت میلیون تا دویست میلیون ریال یا حبس تا هجده ماه است بنابراین در هر صورت از درجه شش و بالاتر محسوب می‌گردد (عابدی، ۱۳۹۹:۳۲). این پاسخ در عین سادگی، کارآمد نیست زیرا در پاره‌ای موارد، تعیین درجه جرم (جهت تعیین مرجع صالح، محاسبه مرورزمان) باید قبل از ورود به ماهیت و بررسی و ارزیابی خسارات صورت گیرد (خالقی الف جلد دوم، ۱۳۹۵: ۵۴) حال آنکه تمسک به این راهکار، مستلزم آن است که ابتدا مرجعی صالح به مسأله رسیدگی کرده و خسارات را تعیین و سپس بتواند متعاقب تعیین درجه جرم، مرجع صالح را شناسایی کند. دومین پاسخ احتمالی آن است که بر اساس حکم تبصره ۳ ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی عمل کرده و مجازات شدیدتر را ملاک تعیین درجه جرم قرار دهیم و لذا بزه تخریب بر اساس مجازات حبس، درجه شش محسوب شود. این پاسخ چندان صحیح به نظر نمی‌رسد چراکه مجرای اعمال تبصره ۳ ماده ۱۹ جایی است که مقنن برای یک جرم، مجازات‌های متعددی مقرر کرده باشد (الهام و برهانی، ۱۳۹۲: ۹۲-۹۳). حال آنکه در مانحن فیه اینگونه نیست بلکه مقنن در واقع با اصلاحات قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، بزه تخریب را تفکیک و به دو جرم مجزا تقسیم کرده که هر یک، مجازات خودش را دارد. در نظام حقوقی فعلی در بزه تخریب و ماده ۶۷۷ شاهد دو جرم هستیم: یکی تخریب کمتر از ده میلیون تومان با مجازات

۱. و به تبع آن تعیین مرجع صالح، تعیین مواعد مرورزمان، قابلیت یا عدم قابلیت صدور قرار بازداشت موقت، نظام حاکم بر تعویق و تعلیق و نیمه آزادی و امثال اینها.

۲. چون بدنبال تنصیف حبس قانونی این جرم، حداکثر حبس مقرر هجده ماه حبس است.

۳. با در نظر گرفتن مصوبه شماره ۱۵۳۹۷۳ مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۲۵ هیأت وزیران که در اجرای ماده ۲۸ قانون مجازات اسلامی مبادرت به بروزسانی مبالغ جزای نقدی مندرج در ماده ۱۹ این قانون نموده است.

جزای نقدی نسبی. و دیگری تخریب بیش از ده میلیون تومان با مجازات حبس سه تا هجده ماه. از اینرو این ماده قانونی مشمول تبصره ۳ مذکور نمی‌گردد. **سومین** پاسخ که صحیح‌تر به نظر می‌رسد آن است که این جرم را به موجب رأی وحدت رویه ۷۵۹ درجه هفت محسوب کنیم. چون این رأی، جرائمی را درجه هفت دانسته که نوع مجازاتشان مشخص است (جزای نقدی) و فقط به خاطر شناور و نسبی بودن میزان آن، مشمول قسمت اخیر تبصره ۳ ماده ۱۹ گشته‌اند. حال در جرم مورد بحث که حتی نوع مجازات (حبس یا جزای نقدی) هم شناور و نسبی است به طریق اولی مشمول قسمت اخیر تبصره ۳ ماده ۱۹ بوده و درجه هفت محسوب می‌گردد. این دیدگاه هرچند حقوقی‌تر از سایر راهکارها است اما واجد این ایراد اساسی است که جرم در زمره جرائم کم اهمیت درجه هفت و تابع احکام آن^۱ محسوب می‌گردند که چالشی بسیار اساسی بر سر حراست از حقوق جامعه در مواجهه با آن ایجاد می‌کند (رسولی زکریا، ۱۳۹۹: ۸۴). بر همین مبنا به نظر می‌رسد به منظور احتراز از این پیامد منفی، مناسب‌تر آن است که راهکار ارائه شده در دسته اول از دیدگاه نخست در عین غیرحقوقی بودن و صحیح نبودن آن صرفاً به لحاظ برون رفت از مشکلات عملی، برگزیده شود^۲ و برای کاهش اطاله و تبعات منفی مرتبط با تقویم و ارزیابی، طبق راهکاری که در بخش مربوطه عنوان راهکار مختار ارائه شد اقدام گردد. در هر حال همین چالش بزرگ در تعیین درجه جرم، چالش‌هایی از حیث تعیین مرجع صالح و انتخاب تأمین متناسب برای این جرم را ایجاد می‌کند که در ادامه به بررسی آنها خواهیم پرداخت.

۱.۲.۱. چالش ناظر بر تعیین مرجع صالح

یکی از مهم‌ترین آثار تعیین درجه جرائم، تعیین مرجع صالح برای انجام تحقیقات مقدماتی و رسیدگی به جرم است. بدین شرح که اصولاً اگر جرم ارتكابی درجه یک تا سه باشد رسیدگی در صلاحیت دادگاه کیفری یک^۳ و تحقیقات مقدماتی (جز در جرائم ممنوع‌التحقیق) در صلاحیت دادسرا، اگر جرم ارتكابی درجه چهار تا شش باشد رسیدگی در صلاحیت دادگاه کیفری دو و

۱. از جمله تأمین‌های خفیف، امکان معافیت از کیفر (ماده ۳۹ قانون مجازات اسلامی)، سقوط مجازات با توبه، و رسیدگی مستقیم در دادگاه بدون تحقیقات مفصل دادسرا.

۲. نگاهی به رویه قضایی نشان می‌دهد که همین رویه در میان مراجع کیفری کشور، غلبه دارد. به عنوان نمونه در پرونده‌های زیر مقام قضایی دادسرا بر همین اساس تعیین درجه نموده و این تصمیم مورد تأیید دادستان مربوطه و متعاقباً دادگاه کیفری دو محل قرار گرفته است: ۹۹۰۰۵۸۳ و ۹۹۰۰۷۱۲ و ۹۹۰۱۲۰۵ شعبه دوم دادیاری ماهشهر، ۹۹۰۰۷۲۵ و ۰۰۰۰۱۸۴ شعبه چهارم بازپرسی دادسرای ناحیه ۱۴ تهران، ۹۹۰۱۰۰۵ و ۹۹۰۱۱۶۹ شعبه سوم دادیاری کرمانشاه.

۳. ماده ۳۰۲ قانون آئین دادرسی کیفری

تحقیقات مقدماتی (جز در جرائم ممنوع‌التحقیق) در صلاحیت دادسرا، و اگر جرم ارتكابی درجه هفت یا هشت باشد تحقیق و رسیدگی توأمان در صلاحیت دادگاه کیفری دو است.^۱ با توجه به مبحث پیشین، مشخص شد که از لحاظ حقوقی صحیح‌تر آن است که بزه تخریب موضوع ماده ۶۷۷ در هر حال یک جرم درجه هفت به حساب آید و در نتیجه به موجب ماده ۳۴۰ قانون آئین دادرسی کیفری مرجع صالح جهت انجام تحقیقات مقدماتی و صدور رأی صرفاً دادگاه کیفری دو باشد. اما از آنجا که پذیرش این دیدگاه منجر به آن خواهد شد که تحقیقات زمان‌بر و پیچیده این جرم^۲ بر دوش دادگاه (و نه دادسرا) قرار گیرد از لحاظ عملی شایسته آن است که از این دیدگاه دست شسته و مرجع صالح را به نحو دیگری تعیین نماییم. بنابراین به نظر می‌رسد صحیح‌تر آن باشد که قسمت اخیر تبصره ۳ ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی و رأی وحدت رویه شماره ۷۵۹ هیأت عمومی دیوان عالی کشور را ملاک عمل قرار دهیم و کلیه تخریب‌های یکصد میلیون ریال و کمتر از آن را به خاطر آن که مستوجب جزای نقدی نسبی هستند درجه هفت و در صلاحیت مستقیم دادگاه کیفری دو بدانیم و تخریب‌های منجر به خسارت بیش از این میزان را درجه شش و در صلاحیت دادسرا قلمداد نماییم.^۳

۱.۲.۲. انتخاب قرار تأمین

به موجب ماده ۲۵۰ قانون آئین دادرسی کیفری، تأمینی که توسط مقام قضایی انتخاب و قرار آن صادر می‌شود باید با شاخص‌های مختلفی تناسب داشته باشد که یکی از مهم‌ترین آن‌ها «شدت مجازات» است. اگر در اثر بزه تخریب، خسارتی بیش از ده میلیون تومان وارد شده باشد، جرمی است مستوجب حبس اما اگر خسارت کمتر از این میزان باشد، جرم فقط مستوجب جزای نقدی است و بدیهی است نوع و مبلغ قرار تأمین در این دو حالت بسیار متفاوت خواهد بود. پرسشی که در اینجا محل تأمل است آن است که آیا امکان بازداشت متهم جرم تخریب، در مرحله تحقیقات

۱. ماده ۳۴۰ قانون آئین دادرسی کیفری

۲. که شرح آن در مبحث مربوط به چگونگی تعیین میزان خسارت وارده به تفصیل مطرح شد.

۳. نگاهی به رویه قضایی نشان می‌دهد که همین رویه در میان مراجع کیفری کشور، غلبه دارد. به عنوان نمونه در پرونده‌های زیر مقام قضایی دادسرا بر همین اساس تعیین درجه نموده و این تصمیم مورد تأیید دادستان مربوطه و متعاقباً دادگاه کیفری دو محل قرار گرفته است: ۹۹۰۰۵۸۳ و ۹۹۰۰۷۱۲ و ۹۹۰۱۲۰۵ و ۹۹۰۱۲۰۵ شعبه دوم دادبازی ماهشهر، ۹۹۰۰۷۲۵ و ۰۰۰۱۸۴ شعبه چهارم بازپرسی دادسرای ناحیه ۱۴ تهران، ۹۹۰۱۰۰۵ و ۹۹۰۱۱۶۹ شعبه سوم دادبازی کرمانشاه.

مقدماتی وجود دارد یا خیر؟^۱ پاسخ این پرسش را در دو وضعیت مختلف به صورت جداگانه می‌توان بررسی کرد.

نخست؛ در وضعیتی که میزان خسارت وارده مشخص نیست. به ویژه زمانی که مرتکب به تازگی دستگیر شده و حتی ممکن است در وقت کشیک، مقام قضایی ناچار به اتخاذ تصمیم باشد. در این وضعیت چنانچه مقام قضایی نتواند به فوریت به یکی از طرق مذکور در مباحث قبلی، میزان خسارات وارده را تعیین کند، تکلیف او چیست؟ نخستین پاسخی که به این پرسش می‌توان داد آن است که در چنین وضعیتی، تا تعیین میزان خسارت، می‌توان متهم را در بازداشت یا تحت نظر نگه داشت. اما این راهکار واجد این ایراد است که چون به موجب ماده ۲۳۷ قانون آئین دادرسی کیفری صدور قرار بازداشت موقت برای این جرم (که در درجات یک تا پنج جای ندارد) امکان پذیر نیست، لاجرم بازداشت متهم باید به لحاظ عجز از معرفی کفیل یا تودیع وثیقه باشد. اما مسأله دقیقاً همین است که مبلغ این قرارها بر اساس چه معیاری تعیین می‌شود؟ ممکن است پاسخ داده شود که در این حالت به منظور حفظ حقوق بزه‌دیده و جلوگیری از فرار متهم، مقام قضایی با درج مبلغی تخمینی، قرار تأمین کفالت یا وثیقه را صادر و در صورت عجز، متهم را بازداشت نماید. اما این پاسخ صحیح به نظر نمی‌رسد. چرا که اقتضای اصل برائت و آثار لاینفک آن از جمله اصل آزادی و ممنوعیت بازداشت (آشوری، ۱۳۷۶: ۱۵۰)، و نیز ضرورت تفسیر مضیق نصوص جزایی آن است که اصل را بر این قرار دهیم که میزان خسارت وارده کمتر از یکصد میلیون ریال است و در نتیجه جرم، مستوجب حبس نیست و نهایتاً با صدور قرار التزام به حضور با تعیین وجه التزام، مقدمات آزادی متهم را فراهم کرد. در اینجا با توجه به اینکه قرار صادره منجر به بازداشت و سلب آزادی متهم نمی‌شود، چالش چگونگی تعیین مبلغ قرار، مسأله ساز نخواهد بود.

دوم؛ در وضعیتی که میزان خسارت وارده مشخص است. در چنین وضعیتی اگر میزان این خسارت مشخص، بیش از یکصد میلیون ریال و در نتیجه اتهام انتسابی مستوجب حبس باشد، چالش خاصی وجود ندارد اما مسأله جایی نمایان می‌شود که میزان این خسارت، کمتر از یکصد میلیون ریال و در نتیجه اتهام انتسابی صرفاً مستوجب جزای نقدی باشد. پرسشی که مطرح می‌شود آن است که اگر قرار کفالت یا وثیقه متناسب با میزان خسارت وارده (کمتر از یکصد میلیون ریال) صادر شد و متهم نتوانست نسبت به معرفی کفیل یا تودیع وثیقه اقدام کند، آیا می‌توان متهم را به این لحاظ بازداشت نمود؟ چالش از آنجا ناشی می‌شود که برخی بر این باورند که چون ماده ۲۴۲ قانون آئین دادرسی کیفری سقف مدت بازداشت متهم (ولو به لحاظ عجز از

۱. بدیهی است مقصود، قرار بازداشت موقت نیست چراکه صدور این قرار به تصریح ماده ۲۳۷ قانون آئین دادرسی کیفری در خصوص جرم تخریب با درجه شش یا هفت، ممنوع است.

معرفی کفیل یا تودیع وثیقه) را رسیدن مدت بازداشت به حداقل حبس قانونی هر جرم دانسته است، فلذا در جرائم غیرمستوجب حبس (مثل تخریب کمتر از یکصد میلیون ریال) اساساً امکان بازداشت متهم وجود ندارد و در صورت عجز از معرفی کفیل یا تودیع وثیقه باید با قراری خفیف‌تر آزاد شود (طهماسبی، ۱۳۹۶: ۲۸۸).^۱ اما به نظر می‌رسد این دیدگاه چندان صحیح نباشد و در خصوص این قبیل جرائم نیز با اخذ ملاک از مواد ۵۱۶ و ۵۲۹ قانون آئین دادرسی کیفری، امکان بازداشت متهم به لحاظ عجز از معرفی کفیل یا تودیع وثیقه وجود دارد (خالقی، ۱۳۹۵ الف ج. ۱: ۲۶۱؛ خالقی، ۱۳۹۵ ب: ۲۹۰؛ کاظمی، ۱۳۹۸: ۲۲۵) و در این موارد، سقف مدت بازداشت با تبدیل جزای نقدی به حبس بدل از آن قابل احتساب خواهد بود.

۲. چالش‌های مرحله رسیدگی و صدور حکم

دادگاه در فرایند انشاء رأی و هنگام تعیین مجازات نهایی برای مرتکب جرم تخریب ممکن است با ابهامات و چالش‌هایی مواجه شود. این ابهامات را در سه فرض جداگانه پی می‌گیریم: نخست فرضی که اتهام و متهم، واحد و مجرمیت وی نیز محرز است اما به هر دلیلی میزان دقیق خسارت وارده معلوم نیست؛ دوم فرض تعدد متهمان؛ و سوم فرض تعدد اتهامات متهم.

۲.۱. وحدت اتهام و متهم

تغییرات اعمال شده در نحوه تعیین مجازات بزه تخریب، در پاره‌ای موارد ممکن است دادرسان را در تعیین مجازات با مشکل مواجه سازد. مشکل زمانی خودنمایی می‌کند که حسب ادله مسلم موجود در پرونده، اصل وقوع جرم و انتساب آن به متهم محرز باشد اما به هر دلیلی بزه‌دیده از تعیین میزان خسارت وارده خودداری و از هرگونه پیگیری و همکاری در این خصوص امتناع ورزد. در این صورت تکلیف دادگاه چیست؟ چگونه و به چه میزان باید کیفر عمل را برای مرتکب تعیین و مبادرت به صدور حکم نمود؟ همچنین در فرضی که پرونده‌ای قدیمی در واحد اجرای احکام کیفری مفتوح بوده و با لازم الاجرا شدن قانون کاهش مجازات حبس تعزیری به‌عنوان قانون اخف لاحق، پرونده جهت اصلاح رأی و احیاناً تبدیل مجازات حبس موضوع دادنامه به جزای نقدی به دادگاه صادرکننده رأی قطعی اعاده شود. در این صورت این دادگاه برای تعیین میزان خسارتی که سال‌ها از آن گذشته و آثاری از آن در دست نیست چه باید بکند؟

۱. ر.ک: نظریه‌های شماره ۷/۹۳/۲۰۲۱ مورخ ۱۳۹۳/۸/۲۶ و شماره ۷/۹۴/۹۱۷ مورخ ۱۳۹۴/۴/۱۰ اداره حقوقی قوه قضائیه.

نخستین پاسخ احتمالی آن است که گفته شود میزان خسارت وارده بر اساس اظهار متهم یا کارشناسی با هزینه او تعیین و بر اساس آن کیفر تعیین شود.^۱ این راهکار در فرضی که متهم حاضر به همکاری نباشد راهگشا نیست. به‌ویژه آنکه ماده ۵۶۰ قانون آئین دادرسی کیفری تحمیل هرگونه هزینه‌ای جهت کارشناسی بر متهم را ممنوع ساخته است. پاسخ دوم آن است که چون عدم امکان تعیین کیفر، منتسب به رفتار و اهمال شاکی است و این امر نباید منجر به تحمیل هزینه یا فشار یا کیفری بر متهم شود، دادگاه مکلف است پرونده را به سود متهم مختومه نماید. اما پرسش اساسی آن است که چگونه و در چه قالبی این اتفاق باید رقم بخورد؟ ممکن است گفته شود در قالب رأی برائت یا منع تعقیب؛ اما ایراد این راهکار آن است که به موجب ماده ۲۶۵ قانون آئین دادرسی کیفری اتخاذ چنین تصمیم قضایی منوط به آن است که یا عمل ارتكابی جرم نباشد یا اینکه عمل منتسب به متهم نباشد (خالقی، ۱۳۹۵ الف ج. ۲: ۱۲۵) حال آنکه محل بحث ما مواردی است که انتساب تخریب به متهم محرز است و وفق ماده ۶۷۷ این عمل واجد وصف مجرمانه نیز هست. لذا محمل قانونی برای منع تعقیب یا برائت متهم در این گونه موارد وجود ندارد. مگر اینکه گفته شود چون در این حالت با عملی مواجهیم که هرچند در قانون کیفری ممنوع شده است اما از آنجا که به لحاظ مسائل پیش‌گفته، امکان تعیین کیفر برای آن وجود ندارد فلذا عمل ممنوعه‌ای است فاقد کیفر که وفق تعریف ماده ۲ قانون مجازات اسلامی اساساً نمیتوان آن را «جرم» دانست (قیاسی و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۷) و از این رو به لحاظ جرم نبودن موضوع حسب مورد قرار منع تعقیب یا رأی برائت صادر گردد. سومین پاسخی که احتمالاً به این پرسش داده می‌شود آن است که چون اصل وقوع جرم و انتساب آن به متهم محرز است، صدور رأی برائت خلاف علم قطعی دادگاه و مردود است و حتماً باید حکم محکومیت صادر گردد اما از آنجا که مجازات، تابعی است از میزان خسارت و این نیز نامعلوم است دادگاه باید به حکم اصل برائت و ضرورت تفسیر به نفع متهم عمل کرده و قدرمتیقن میزان خسارت (یعنی یک ریال) را ملاک عمل قرار دهد و حکم به پرداخت جزای نقدی معادل یک ریال صادر نماید.^۲ هرچند از نظر نویسندگان این نوشتار، دیدگاه اخیر بیش از سایر راهکارها نزدیک به صواب و مختار است^۳ اما بدیهی است پذیرش هریک از این استدلال‌ها علاوه بر رنجی که بر دستگاه عدالت

۱. برای نمونه ر.ک. تصمیم دست‌نویس شعبه ۳۴ دادگاه تجدیدنظر استان تهران به شماره ۳۲۶۴ مورخ ۱۳/۴/۱۴۰۰
 ۲. برای نمونه بنگرید به دادنامه شماره ۹۹/۷۶۴ مورخ ۱۳/۵/۱۳۹۹ صادره از شعبه ۱۰۲ دادگاه کیفری دو رودهن که به لحاظ عدم اعتراض در موعد مقرر قانونی قطعیت یافته است.
 ۳. دیدگاهی که به نوعی در نظریه مشورتی شماره ۷/۹۹/۶۱۳ مورخ ۱۳۹۹/۵/۲۹ اداره حقوقی قوه قضائیه نیز مورد پذیرش قرار گرفته است: «چنانچه امکان تعیین میزان دقیق خسارت وجود نداشت، باید به قدر متیقن که همان حداقل خسارت وارده است، اکتفا شود».

کیفری وارد می‌سازد، رسالت حقوق کیفری که همانا حفظ نظم اجتماعی و ارائه پاسخی درخور به بزهکاران است را غیرقابل اجرا می‌کند.

۲.۲. تعدد متهمان

به موجب ماده ۱۲۵ قانون مجازات اسلامی، چنانچه جرمی با مشارکت عده‌ای افراد بیش از یک نفر رخ دهد به نحوی که همگی در عملیات اجرایی جرم مداخله نموده باشند و جرم ارتكابی مستند به رفتار همه آنها باشد، شرکت در جرم رخ داده و مجازات هریک از شرکا در قالب مجازات فاعل مستقل جرم تعیین خواهد شد. مسأله قابل تأمل در خصوص بزه تخریب آن است که اگر جرم تخریب به نحو مشارکت در جرم محقق شود، معیار تعیین خسارت وارده و به تبع آن مجازات قانونی جرم ارتكابی، مجموع خسارات وارده است یا سهم هریک از شرکا در ورود خسارت؟ بعنوان نمونه فرض کنیم دو نفر با مشارکت یکدیگر مبادرت به تخریب دیوار ملک شاکی نموده باشند. اگر مجموع خسارت وارده بیش از یکصد میلیون ریال باشد اما سهم هریک کمتر از این نصاب باشد، تکلیف چیست؟ مجازات شرکا حبس است یا جزای نقدی؟ اگر جزای نقدی است، میزان جزای نقدی هریک از مرتکبان چه میزان خواهد بود؟ برای بررسی دقیق تر موضوع مناسب است که این مسأله را در فروض مختلفی از یکدیگر تفکیک کنیم:

فرض نخست؛ چنانچه هم مجموع کل خسارت وارده و هم سهم هریک از شرکا بیش از نصاب قانونی یکصد میلیون ریال باشد. مانند آنکه در مثال پیش گفته و مشارکت دو نفر در وقوع جرم، میزان کل خسارت وارده بیش از دویست میلیون ریال باشد. در این صورت هیچ‌گونه بحث و چالش خاصی وجود ندارد و بدیهی است که جرم ارتكابی مستوجب حبس مقرر در ماده ۶۷۷ بوده و به حکم ماده ۱۲۵ قانون مجازات اسلامی برای هریک از شرکا مجازات حبس مقرر قانونی تعیین خواهد شد.

فرض دوم؛ چنانچه مجموع کل خسارت وارده بیش از نصاب یکصد میلیون ریال اما سهم هریک از شرکا کمتر از این میزان باشد. مانند آنکه در مثال مشارکت دو نفر، میزان کل خسارت وارده شانزده میلیون تومان باشد. در این صورت میزان کل خسارت وارده بیش از نصاب قانونی است اما سهم هریک از شرکا هشت میلیون تومان و کمتر از نصاب قانونی فوق است. از آنجا که این مسأله بی شباهت به مسأله مشابه در نصاب سرقت حدی نیست می‌توان پاسخ‌های احتمالی به مسأله را همسان‌سازی کرده و مرور نمود. بر این اساس **یک پاسخ** آن است که معیار محاسبه، سهم هر شریک در ایراد خسارت است و لازمه صدور حکم حبس برای هر شریک، آن است که به اندازه نصاب مقرر در ماده ۶۷۷ خسارت وارد کرده باشد تا بتوان عملش را مستوجب حبس دانست. این راهکار که مورد پذیرش مقنن در مورد مشابه سرقت حدی در ماده ۲۷۵ قانون مجازات اسلامی نیز قرار گرفته است می‌تواند

بر مبنای تفکیک میان ضابطه مداخله در عملیات اجرایی که بیانگر علیت و سببیت در وقوع جرم است و ضابطه استناد جرم به شرکا که مقصود از آن انتساب تخریب به شریک است تقویت شود (حاجی ده‌آبادی، ۱۳۹۰: ۱۱۳). همچنین گروهی دیگر مسأله را به نحوه تعیین مجازات جزای نقدی برای شرکای جرم کلاهبرداری تشبیه کرده و با تمسک به رأی شماره ۰۵۲۹ مورخ ۱۳۹۳/۳/۲۱ شعبه ۳۸ دیوان عالی کشور قائل به آنند که چون جزای نقدی نسبی مقرر برای بزه کلاهبرداری، به نسبت سهم هر شریک در بردن مال، تعیین می‌شود در خصوص هر جزای نقدی نسبی دیگر از جمله جزای نقدی بزه تخریب نیز اینگونه عمل نماییم (منصورآبادی، ۱۳۹۶: ۵۵). اما این دیدگاه صحیح به نظر نمی‌رسد. چراکه اولاً احکام مقرر در باب حدود و از جمله سرقت حدی، احکام خاص و استثنا هستند و تعمیم آنها به سایر جرائم مستلزم نص صریح یا دلائل و قرائن قوی است که در خصوص بزه تخریب چنین امری مشاهده نمی‌شود. ثانیاً مقایسه جزای نقدی مقرر برای تخریب با جزای نقدی مقرر برای کلاهبرداری به نوعی قیاس مع‌الفارق محسوب می‌شود چراکه جزای نقدی بزه کلاهبرداری، معادل «مالی است که مرتکب اخذ کرده است» و بدیهی است هرگاه دو نفر با مشارکت یکدیگر مبالغی کلاهبرداری کنند، جزای نقدی هر یک باید معادل مالی که اخذ کرده محاسبه شود و در صورت معلوم نبودن سهم هر یک، به تساوی محکوم به پرداخت جزای نقدی گردند (آقایی‌نیا و رستمی، ۱۳۹۷: ۱۰۷). اما در خصوص بزه تخریب، جزای نقدی معادل مال مأخوذه توسط متهم نیست بلکه معادل میزان خسارت وارده می‌باشد نه میزان خسارتی که وارد کرده است.

در مقابل، پاسخ دیگری که ممکن است مطرح شود آن است که چون از یکسو میزان کل خسارت وارده بیش از یکصد میلیون ریال است و از سوی دیگر در بند «ت» ماده ۱ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری از عبارت «میزان خسارت وارده» برای تعیین معیار تفکیک استفاده شده است فلذا باید قائل به آن شد که جرم واقع شده، جرمی است منجر به «میزان خسارت وارده» بیش از یکصد میلیون ریال و در نتیجه جرمی است مستوجب حبس و کلیه شرکای این جرم به مجازات فاعل مستقل این جرم که همان حبس است محکوم خواهند شد حتی اگر میزان سهم هر یک از آنها کمتر از نصاب باشد (بارانی و ابراهیمی؛ ۱۳۹۹: ۱۲). در واقع استدلال آن است که مشارکت در «جرم» رخ می‌دهد و به محض اینکه میزان خسارت وارده از نصاب قانونی عبور کرد، «جرم» واقع شده، جرم مستوجب حبس است (میرمحمدصادقی، ۱۴۰۰: ۳۳) و شریک نیز شریک در جرم مستوجب حبس می‌باشد هرچند که سهم وی کمتر از نصاب قانونی باشد. این دیدگاه در نظریه مشورتی شماره ۶۸۰/۹۹/۷ مورخ ۱۳۹۹/۶/۳ اداره کل حقوقی قوه قضائیه با این عبارات مورد اشاره قرار گرفته است: منظور از عبارت «میزان خسارت وارده» در بند ت ماده یک قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، کل

و مجموع خسارات وارد شده از جرم تخریب است... زیرا بزه مذکور جرم واحد است و ملاک تشخیص، کل خسارت وارد شده ناشی از تخریب به عنوان نتیجه واحد از جرم است.

فرض سوم: چنانچه مجموع کل خسارت وارده کمتر از یکصد میلیون ریال باشد. در این صورت تردیدی وجود ندارد که مجازات هیچ‌یک از شرکا حبس نخواهد بود و همگی باید به پرداخت جزای نقدی محکوم شوند. اما مسأله آن است که میزان جزای نقدی هر یک از شرکا به چه میزان باید باشد؟ جزای نقدی تا دو برابر کل میزان خسارت وارده یا جزای نقدی تا دو برابر میزان خسارت ناشی از سهم شریک؟ از آنجا که پاسخ این پرسش کاملاً بستگی به رویکردی دارد که در بخش قبل بدان پرداخته شد از تکرار مباحث پرهیز نموده و مبتنی بر دیدگاه مختار در آن بخش به نظر می‌رسد صحیح‌تر آن باشد که میزان جزای نقدی نه بر اساس سهم هر شریک در ورود خسارت بلکه بر اساس مجموع میزان خسارت وارده ناشی از جرم تعیین گردد.^۱

۳.۲. تعدد اتهامات

ممکن است شخصی چند مال مختلف را مورد تخریب قرار دهد که ارزش هر یک از آنها و تبعاً میزان خسارت وارده به هر یک نیز متفاوت باشد. بعنوان مثال تصور کنیم شخصی با استفاده از یک عدد چماق در یک کوچه راه افتاده و با همین چماق، خودروهای متعددی که در کوچه پارک شده را تخریب میکند. اگر میزان خسارت وارده به هر خودرو کمتر از یکصد میلیون ریال اما مجموع خسارات بیش از این میزان باشد، تکلیف چیست؟ یا چنانچه به قصد سرقت از منزل، درب ضد سرقت و درب گاو صندوق را تخریب کند و در جستجوی اشیاء قیمتی کلیه مبلمان داخل منزل را پاره کند و میزان خسارت وارده شرایط مذکور را داشته باشد تکلیف چیست؟ آیا چون مجموع خسارات وارده بیش از یکصد میلیون ریال است، عمل مرتکب مشمول مجازات حبس خواهد بود یا اینکه میزان خسارت وارده به هر یک از اموال جداگانه محاسبه و ملاک عمل قرار می‌گیرد و در نتیجه مرتکب به چند فقره جزای نقدی محکوم و نهایتاً در مقام تعدد مادی جرم صرفاً جزای نقدی اشد اجرا خواهد شد؟

محتمل‌ترین پاسخ آن است که از حکم مقرر در ماده ۲۷۴ قانون مجازات اسلامی در خصوص مورد مشابه در جرم سرقت حدی وحدت ملاک گرفته و بر همان اساس در خصوص بزه تخریب نیز میزان خسارات وارده در «هر بار» ارتکاب جرم ملاک عمل باشد. بر این اساس معیار، قضاوت عرف است که رفتارهای ارتكابی را یک جرم بداند یا چند جرم (طهماسبی و دیگران، ۱۴۰۰: ۲۵) و دادرس باید بر اساس ارزیابی عرف عمل و چنانچه اقدامات مرتکب، عرفاً یک جرم به حساب آید مجموع

۱. در دادنامه شماره ۷۵۱۰۲۲۴ مورخ ۱۴۰۰/۶/۲۳ صادره از شعبه ۱۰۲ دادگاه کیفری دو رودهن بر همین مبنا اتخاذ تصمیم شده است.

تخریب‌های ارتكابی را یک فقره تخریب به حساب آورده و در نتیجه مجموع میزان خسارات وارده را ملاک عمل قرار دهد^۱ و بالعکس چنانچه عرفاً جرائم متعدد به حساب آیند، میزان خسارت وارده در هر تخریب را جداگانه در نظر گرفته و بر اساس حکم قانونی ماده ۶۷۷ و ۱۳۴ مبادرت به تعیین کیفر نماید.

اما به نظر می‌رسد اتخاذ رویکرد فوق و قیاس موضوع تخریب با سرقت حدی چندان صحیح نباشد. چراکه اولاً حکم ماده ۲۷۴ مارالذکر مبتنی بر این واقعیت است که فقط برای اخراج اولین مال از حرز، عنوان حرز صدق می‌کند و عدم صدق حرز بر سرقت‌های بعدی به دلیل هتک در مرحله نخست، مقنن را به اتخاذ این تصمیم رهنمون ساخته است (آقایی‌نیا و رستمی، ۱۳۹۷: ۱۹۵). ثانیاً راهکار قانونی مندرج در ماده ۲۷۴ قانون مجازات اسلامی که بر ساختار عنصر مادی بزه سرقت منطبق است لزوماً قابل انطباق بر ویژگی‌های ساختاری عنصر مادی بزه تخریب نیست. توضیح آنکه جزء «رفتار» در عنصر مادی سرقت وفق ماده ۲۶۷ قانون مجازات اسلامی مشتمل بر «ربایش» و جایجایی مال و خارج کردن آن از تصرف مالک است و از همین رو می‌توان تصور نمود که وقتی به‌عنوان مثال سارق وارد یک ساختمان می‌شود و در مراحل مختلف اموال مختلفی را از ساختمان خارج و داخل وانت می‌گذارد و سپس همه را با هم از محل خارج می‌کند، عرفاً، مجموع این رفتارها را در قالب یک فقره ربایش نهایی در نظر گرفته و نتیجتاً کل این فرایند «یک بار» سرقت محسوب شود و مجموع ارزش اموال مسروقه ملاک محاسبه باشد. به بیان حقوقی‌تر چون با هر بار تحقق «رفتار» در عنصر مادی، یک فقره جرم واقع می‌شود و تا این «رفتار»، متعدد نشود، فرض تعدد مادی جرم نیز بلاوجه است فلذا وقتی عرفاً کل اموال در قالب یک فقره ربایش از محل خارج می‌شود لاجرم می‌بایست عمل ارتكابی را یک فقره سرقت در نظر گرفت. اما در خصوص بزه تخریب موضوع متفاوت است. چون «رفتار» در جرم تخریب با ضربه و حرکتی که مرتکب نسبت به مال موضوع جرم وارد می‌کند محقق می‌گردد و بعنوان مثال هرگاه مرتکب درب ورودی خانه و سپس درب گاوصندوق و بعد از آن مبلمان منزل را تخریب می‌کند در واقع چون هریک از این اقدامات را با «رفتاری» مستقل از دیگر رفتارها انجام می‌دهد لاجرم باید هریک از آنها را جرمی مستقل دانست. به بیان حقوقی‌تر، در جرم تخریب چون در هر صورت با تعدد «رفتارها» مواجه هستیم وضعیت از مصادیق تعدد مادی جرم

شورگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۱. به نظر می‌رسد رویه قضایی گرایش به این دیدگاه داشته باشد. بعنوان نمونه در آراء صادره در پرونده‌های زیر: دادنامه شماره ۹۹/۱۰۱۲ مورخ ۱۳۹۹/۹/۸ صادره از شعبه ۱۰۳ دادگاه کیفری دو دماوند، دادنامه شماره ۹۹/۰۴۹۱ مورخ ۱۳۹۹/۵/۲۳ شعبه ۱۰۲ دادگاه کیفری دو پردیس، دادنامه شماره ۶۴۱۰۲۷۶ مورخ ۱۴۰۰/۴/۱۷ شعبه ۱۰۳ دادگاه کیفری دو رودهن.

است و بر این اساس باید میزان خسارت وارده در تخریب هریک از اموال جداگانه ملاک عمل قرار گرفته و در نهایت با لحاظ احکام تعدد مادی جرم تعیین کیفر شود.

ممکن است به این دیدگاه ایراد گرفته شود که در مورد تخریب های متعدد نیز این مثال ها با هم هماهنگ نیست. در مثال تخریب ماشین های مختلف در کوچه چون مالکین آنها مختلف است، تعدد مادی محقق شده است. اما در صورتی که فردی وارد خانه ای شده و چند شیء مانند مبل و یخچال را بشکند، «عرف» همه را یک تخریب می داند و اینکه گفته شود با سرقت متفاوت است صحیح نیست زیرا در آنجا نیز اگر به صورت «منطقی و ریاضی وار» به قضیه بنگریم، چند سرقت واقع شده است: اول یخچال و چند دقیقه بعد تلویزیون و بعد تابلو و مانند آن اما «عرف» همه را به دلیل بودن در یک مکان و گاه داشتن مالک واحد و نیز زمان ارتکاب نزدیک، یکی می داند. بر این اساس، تخریب چند مال نیز می تواند با شرایطی مشابه آن، یک تخریب محسوب گردد. همچنانکه گاه چند بار دست بردن در نوشته ای واحد در زمانی بسیار نزدیک نیز ممکن است تنها یک جعل محسوب شود و نه جعل های متعدد. در پاسخ باید گفت این ایرادات وارد نیست و اساساً همانگونه که ذکر شد قیاس مواردی مانند سرقت و جعل با بزه تخریب، هم به لحاظ ساختار عنصر مادی آنها و هم قضاوت عرف پیرامون آنها به نوعی قیاس مع الفارق است. توضیح اینکه در همه این موارد ما باید پاسخ این سوال را بدهیم که: رفتارهای مرتکب، یک مجموعه واحد و در نتیجه یک جرم است یا اینکه چند جرم جداگانه به حساب می آیند؟ برای یافتن پاسخ این پرسش، باید تحلیل حقوقی و قانونی جرم ارتكابی را در کنار قضاوت عرف به صورت توأمان و با هم دید. عرف در چه صورت رفتارهای ارتكابی را «یک جرم» تلقی می کند؟ عرف برای قضاوت در این خصوص، مجموعه ای از «رفتار» و «موضوع» جرم را با یکدیگر می نگرد و نهایتاً دادرس این قضاوت عرفی همه جانبه نگر را با معیارهای قانونی محک می زند و تصمیم می گیرد. در خصوص بزه جعل، هرگاه بر روی یک «موضوع» واحد، «رفتارهای» متعدد صورت گیرد (مانند اینکه بر روی «یک سند»، عباراتی «الحاق»، عباراتی «محو»، عباراتی «تراشیده» و امضایی نیز «ساخته» شده باشد)، عرف، تعدد رفتارها را مستهلک در وحدت موضوع دانسته و مجموعه ماجرا را جرم واحد می پندارد. در این میان از آنجا که «موضوع»، واحد است و موضوع نیز در ارکان ساختار عنصر مادی بزه، نقش دارد، علم حقوق نیز با قضاوت عرف همسو شده و ماجرا را جرم واحد قلمداد می کند. در خصوص بزه سرقت، هرگاه چند مال پی در پی از خانه ای توسط مرتکب خارج می شود، هر چند «موضوع» متعدد است و هر مال به موجب «رفتاری» مجزا از دیگری «ربوده» و جابجا می شود اما با عنایت به اینکه در این مثال هم از نظر حقوقی و هم از نظر عرفی، خارج شدن اموال از خانه و از تحت تصرف مالک آن و بردن آنها از آنجا در قالب یک مجموعه واحد دیده می شود، ربایش یخچال و ربایش تابلو و ربایش فرش، ماهیت استقلالی خود را از دست داده و در یک مجموعه واحدی

تحت‌عنوان «ربایش اموال از خانه» جای می‌گیرند و لذا چون بازهم رفتار تعریف شده از سوی قانون برای تحقق عنصر مادی این جرم، در قالب همین یک ربایش قابل تصور است و از سوی عرف هم این‌گونه دیده می‌شود، می‌توان مجموع ماجرا را یک جرم واحد تلقی کرد نه جرائم متعدد. اما در خصوص بزه تخریب، موضوع تفاوت ظریفی دارد. هرگاه «رفتارهای» متعدد (شامل ضربه زدن) بر روی «موضوع‌های» مختلف (مانند مبیل، درب، تلویزیون) واقع می‌شود نه موضوع واحدی وجود دارد که رفتارهای متعدد در آن مستهلک شود (مانند مورد جعل)، نه رفتار، واحد است که تعدد موضوعات در دل آن جای گیرد، نه مجموعه واحدی دربرگیرنده این تعددات است که مدنظر عرف و قانون باشد و همه را تحت لوای خود بگیرد (مانند مورد سرقت). در اینجا چه از لحاظ تحلیل محض و منطقی حقوقی و تحلیل ساختار عنصر مادی بزه و چه از لحاظ نگاه عرفی، بهانه‌ای برای نادیده گرفتن تعدد در نتیجه واحد تلقی کردن این رفتارها و موضوعات متعدد وجود ندارد. بنابراین دور از انتظار نیست که هم عرف و هم به تبع آن، دادرس، هر رفتار و موضوع را مصداقی از یک بزه بداند و احکام تعدد مادی جرائم را ساری و جاری بداند.

نتیجه‌گیری

قانون کاهش مجازات حبس تعزیری تحولی بنیادین در نوع و میزان مجازات بزه تخریب اموال ایجاد و از این طریق نظام قضایی را با چالش‌های متعددی در رویارویی با این جرم پربسامد مواجه کرده است. این چالش‌ها که از چگونگی تعیین میزان خسارت وارده شروع و تا تعیین مجازات نهایی توسط دادرس ادامه می‌یابد محل بحث و اختلاف نظر و تفاوت رویه‌های مختلفی می‌باشد. برای برون رفت از این چالش‌ها و اختلاف رویه‌ها در کوتاه‌مدت، پژوهش حاضر مجموعه دیدگاه‌هایی مختلف را گردآوری و تحلیل کرده و از میان آنها با در نظر گرفتن اصول و قواعد حاکم بر حقوق کیفری مناسب‌ترین و حقوقی‌ترین و در عین حال کاربردی‌ترین راهکارها را ارائه داده است. با این وجود بدیهی است که چون عالم حقوق عالم تضارب آراء و اختلاف تحلیل‌هاست وجود ابهامات و چالش‌های مطرح در این نوشتار، به مرور زمان منجر به سردرگمی مراجع قضایی از یکسو و شهروندان و مراجعان به دادگستری از سوی دیگر خواهد شد که به هیچ وجه برانزده نظام عدالت کیفری نیست. بنابراین در درازمدت پیشنهاد مشخص پژوهش آن است که در وهله اول قانون‌گذار یا به صورت فوری‌تر، وحدت رویه قضایی به ابهامات و چالش‌های مذکور ورود نموده و راه را بر تفسیرهای متعدد و متعارض از قانون ببندد. بر همین اساس انتظار می‌رود قانونگذار مبادرت به بازنگری در این خصوص نموده و برای کاستن از جمعیت کیفری زندان، نیل به این هدف را به نحو دیگری مانند کاهش مطلق میزان مجازات حبس قانونی (به جای آنکه این امر را مقید به میزان خسارت و اعلام بزه‌دیده نماید)، ارائه اختیارات بیشتر به

دادگاه برای تبدیل یا تقلیل مجازات حبس در موارد مقتضی، یا منوط کردن مجازات حبس به شاخص‌های غیرمردنی (مانند نحوه ارتکاب جرم، شخصیت و خصوصیات بزه‌کار، نوع مالی که موضوع جرم قرار گرفته است...) به انجام رساند.

منابع

- آخوندی، محمود (۱۳۹۴)، *شناسای آیین دادرسی کیفری*، دفتر چهارم؛ اندیشه‌ها، چاپ چهارم، تهران: انتشارات دوراندیشان.
- آشوری، محمد (۱۳۷۶)، *عدالت کیفری (مجموعه مقالات)*، چاپ اول، تهران: کتابخانه گنج دانش.
- آقایی‌نیا، حسین؛ رستمی، هادی (۱۳۹۷)، *جرایم علیه اموال و مالکیت*، چاپ دوم، تهران: نشر میزان.
- احمدزاده، رسول؛ تام، مجتبی (۱۳۹۹)، *ملاحظات دربارۀ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری*، چاپ اول، تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه.
- الهام، غلامحسین، محسن برهانی (۱۳۹۲)، *درآمدی بر حقوق جزای عمومی*، واکنش در برابر جرم، چاپ اول، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- الهام، غلامحسین و میرزائی، محمدمهدی (۱۳۹۹)، «ایرادات نظام درجه‌بندی مجازات‌های تعزیری و پیشنهاداتی برای اصلاح آن»، *آموزه‌های حقوقی گواه*، شماره اول (پیاپی ۱۰)، ص ۴۹-۷۶.
- بارانی، صادق و ابراهیمی، احمد (۱۳۹۹)، *محشای قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹*، چاپ اول، تهران: نشر سخنوران.
- بهره‌مند، حمید (۱۳۹۶) «درجه‌بندی تعزیرات: از نوآوری تا بازاندیشی»، *فصلنامه مجلس و راهبرد*، سال بیست و چهارم، شماره نود و دو، ص ۱۱۱-۱۳۵.
- حاجی ده‌آبادی، احمد (۱۳۹۵)، «شرکت در جرم در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲»، *حقوق اسلامی*، سال سیزدهم، شماره ۵۰، ص ۷-۳۵.
- حاجی ده‌آبادی، احمد (۱۳۹۰)، «استناد و نقش آن در شرکت در جرم»، *مجله تحقیقات حقوقی*، شماره ۵۳، ص ۱۰۷-۱۴۶.
- حسن‌زاده، مهدی (۱۳۸۶)، «کارشناسی؛ دلیلی مستقل از علم قاضی»، *فقه و حقوق*، سال سوم، شماره ۱۲، ص ۶۳-۷۶.
- خالقی، علی «الف» (۱۳۹۵)، *آیین دادرسی کیفری*، دوره دوجلدی، چاپ سی‌ام، تهران: شهردانش.

خالقی، علی «ب» (۱۳۹۵)، نکته‌ها در قانون آیین دادرسی کیفری، چاپ هشتم، تهران: شهردانش.

خزانی، منوچهر (۱۳۷۷)، فرایند کیفری (مجموعه مقالات)، چاپ اول، تهران: کتابخانه گنج دانش.
رجائی، فاطمه (۱۳۹۵)، «مطالعه تطبیقی زمان و مکان ارزیابی خسارت در مسئولیت خارج از قرارداد در حقوق ایران و مصر»، پژوهش‌های حقوق تطبیقی، دوره ۲۰، شماره ۱، ص ۴۵-۷۵.
رسولی زکریا، علی (۱۳۹۹)، شرح قانون کاهش مجازات حبس تعزیری؛ تفسیری-انتقادی، چاپ اول، تهران: انتشارات کتاب آوا.

سازمان عفو بین‌الملل (۱۳۹۰)، دادرسی عادلانه، ترجمه: فریده طه و لیلا اشرفی، چاپ دوم، تهران: نشر میزان.

شمس، عبدالله (۱۳۸۴)، آیین دادرسی مدنی، جلد سوم، چاپ چهارم، تهران: دراک.
صفاری، علی؛ لکی، زینب و صابری، راضیه (۱۴۰۰) «تنزل جایگاه اصل قانونمندی کیفری در پرتو آیین‌نامه‌ای شدن رکن قانونی جرم»، مجله حقوقی دادگستری، دوره ۸۵، شماره ۱۱۵، ص ۱۵۷-۱۸۷.

طاهری، حبیب‌اله و حکیم، محمد (۱۳۹۵) «واکاوی ملاک اعتبار در پذیرش نظر اهل خبره از دیدگاه فقه امامیه»، پژوهش‌های فقهی، دوره ۱۲، شماره ۲، ص ۶۹-۹۱.

طهماسبی، جواد (۱۳۹۶)، بایسته‌های آیین دادرسی کیفری، چاپ اول، تهران: نشر میزان.

طهماسبی، جواد؛ عطایی جنتی و مربی، پیمان (۱۴۰۰) تحلیل کاربردی قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹، چاپ سوم، قم: حقوق پویا.

عابدی، احمدرضا (۱۳۹۹)، نگرشی کاربردی به قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، چاپ دوم، قم: نشر طه.

فرهی، بابک (۱۳۹۹)، یادداشت‌هایی بر قانون کاهش مجازات حبس، چاپ اول، تهران: انتشارات کولاد.

قیاسی، جلال‌الدین؛ ساریخانی، عادل و خسروشاهی، قدرت‌اله (۱۳۹۱)، مطالعه تطبیقی حقوق جزای عمومی (اسلام و حقوق موضوعه)، جلد دوم ارکان جرم، چاپ سوم، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

کاظمی، سیدسجاد (۱۳۹۸)، آیین دادرسی کیفری، چاپ اول، تهران: مجمع علمی و فرهنگی مجد.
گلدوزیان، ایرج (۱۳۸۵)، «عناصر تشکیل‌دهنده جرایم مالی و وجوه افتراق و اشتراک آنها در ارتباط با وظایف دادرسی»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۷۲، ص ۲۹۱-۳۰۱.

مصدق، محمد (۱۳۹۹)، شرح قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، چاپ چهارم، تهران: جنگل. مهرا، نسرين؛ قورچی بیگی، مجید و مؤذن، عباس (۱۳۹۶) «تحلیل تطبیقی الگوهای کیفردهی در نظام کیفری ایران و انگلستان»، پژوهش حقوق کیفری، سال ششم، شماره بیستم، ص ۱۰۵-۱۴۰.

میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۹۷) جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی، تهران: بنیاد حقوقی میزان.

میرمحمدصادقی، حسین (۱۴۰۰)، حقوق جزای عمومی ۲ (مسئولیت کیفری)، چاپ اول، تهران: نشر دادگستر.

میرمحمد صادقی، حسین (۱۳۸۰) «نگاهی به جرائم تخریب و احراق در حقوق کیفری ایران»، دادرسی، شماره ۳۰، سال پنجم، ص ۸-۱۱.

میرمحمد صادقی، حسین، رحمتی، علی (۱۳۹۵)، «ارتباط جرایم علیه اموال با مفاهیم حقوق مدنی»، آموزه‌های حقوق کیفری، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، شماره ۱۱، صص ۳-۲۶.

ناجی، مرتضی (۱۳۸۵)، «بی‌طرفی در دادرسی کیفری»، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۵۶ و ۵۷، ص ۲۹-۷۸.

روش استناد به این مقاله:

روستائی، مهرانگیز و زحمانیان، حامد (۱۴۰۱)، «چالش‌های شکلی و ماهوی فراروی رسیدگی به بزه تخریب اموال؛ با تأکید بر تحولات ناشی از قانون کاهش مجازات حبس تعزیری»، پژوهشنامه حقوق کیفری، دوره ۱۳، پیاپی ۲۵، ص ۹۹-۱۲۲. DOI:10.22124/jol.2022.19390.2122

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

